

РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АГРАРНОГО РИНКУ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

*О.О.Красноруцький, кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний технічний університет сільського
господарства ім. Петра Василенка*

У статті проаналізовано сучасний стан формування та функціонування систем розподілу продукції на аграрному ринку, виділено та систематизовано основні проблеми діяльності його операторів, а також запропоновано раціональні шляхи реалізації регулюючого впливу держави

В статье проанализировано современное состояние формирования и функционирования систем распределения продукции на аграрном рынке, выделены и систематизированы основные проблемы деятельности его операторов, а также предложены рациональные пути реализации регулирующего воздействия государства.

Постановка проблеми. Формування та ефективно функціонування товарного ринку в державі забезпечує передумови для інтенсивного розвитку всіх галузей економіки та сфер суспільного життя. Це забезпечується завдяки функціонуванню ринкового механізму, який дозволяє споживачам отримувати потрібну їм продукцію в необхідних обсягах та в задані строки, а постачальникам — ритмічно реалізовувати продукцію, що виробляється, а отже ефективно здійснювати свою основну діяльність. Аналізуючи стан розвитку та ефективність функціонування ринків окремих товарних об'єктів, доцільним є відокремлення ринків товарів, що мають визначальне для економічної безпеки держави значення, від ринків інших товарів. Останнє зумовлено необхідністю регуляторного впливу на функціонування першої з зазначених груп товарних ринків для вирішення задач забезпечення економічної безпеки держави. При цьому головними складовими економічної безпеки держави є енергетична та продовольча безпека. Якщо ринки енергетичних ресурсів є, в цілому, добре структурованими та відрегульованими, то ситуація в сфері протікання ринкових процесів та забезпечення ефективності функціонування операторів на ринках

продовольства та сільськогосподарської сировини, сукупність яких в сучасній економічній науці прийнято традиційно класифікувати як аграрний ринок [2], не дивлячись на наявні позитивні тенденції, залишає сподіватися на краще.

Основною науковою проблемою, яка зумовлюється необхідністю вдосконалення функціонування внутрішнього аграрного ринку, є теоретичне та методологічне обґрунтування з врахуванням національних особливостей організації функціонування ринків продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини, ступеня та меж впливу держави на процедури взаємодії операторів цих ринків з метою забезпечення продовольчої безпеки держави. Саме об'єктивна необхідність такого втручання з боку держави та пошук раціонального балансу між регулюванням комерційних процесів ринковими та адміністративними методами зумовлюють особливості функціонування внутрішніх ринків продовольства та сільськогосподарської сировини в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам формування, функціонування та регулювання ринків продовольства та сільськогосподарської сировини приділяли увагу в своїх дослідженнях багато вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Зокрема, Саблук П.Т., Алексійчук В.М., Мельник Л.Ю., Точілін В.О., Загорська Т.П., Пустовойт О. окреслили основні фактори, що визначають протікання процесів формування та функціонування зазначених ринків, а також основні шляхи реалізації регулюючого впливу держави на процеси, що протікають на них. Проте пошук раціонального балансу між державним втручанням та залученням ринкового механізму для регулювання комерційних процесів все ще потребує, на наш погляд, додаткового теоретичного та методологічного обґрунтування, а також практичної апробації пропозицій.

Мета роботи. Метою даної роботи є обґрунтування шляхів досягнення оптимального балансу між застосуванням ринкових методів впорядкування та гармонізації комерційних процесів та адміністративним втручанням в функціонування внутрішнього аграрного ринку.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день український аграрний ринок можна з деякими зауваженнями вважати

цілком сформованим та досить стабільно функціонуючим. Така ситуація зумовлюється дією певних факторів, а саме:

- низькою еластичністю попиту на продовольчі товари та сільськогосподарську сировину;
- стабільною у короткостроковому та середньостроковому періодах інтенсивністю попиту на продукцію, що розподіляється на зазначених ринках;
- наявністю структурованих каналів розподілу продукції на ринках окремих об'єктів.

Проте, не дивлячись на зазначені позитивні обставини, на сьогоднішній день існує ціла низка проблем, яка заважає успішно розвиватися певним, визначальним для функціонування аграрного ринку, групам його операторів. В першу чергу, це стосується операторів виробників сільськогосподарської продукції, від діяльності яких, власне, залежить формування пропозиції продукції на ринку та, в кінцевому розрахунку, забезпечення продовольчої безпеки країни.

Системи розподілу продукції на аграрному ринку, що формувалися та функціонували протягом останніх п'ятнадцяти років, змістили основні центри утворення прибутку від товаровиробника до посередників, які складають канали розподілу продукції на ринку. Це стосується в першу чергу групи об'єктових ринків сільськогосподарської сировини. При цьому характер розподілу фінансових інтересів в структурі каналів розподілу сільськогосподарської продукції часто не залишає товаровиробникові можливості здійснювати навіть просте відтворення його капіталу, що, в свою чергу, відбивається на стані ресурсного забезпечення виробничої діяльності, а згодом і на протіканні процесів формування пропозиції продукції на внутрішньому ринку.

Проведені дослідження показують, що лише 29,78% підприємств аграрного сектора здійснюють процеси простого та розширеного відтворення капіталу, що розміщується ними у виробничому процесі, а, відповідно, отримують прибуток від основної діяльності. [3] За рахунок же очікуваного, але не отриманого, прибутку решти товаровиробників фактично фінансується діяльність суб'єктів

маркетингової інфраструктури аграрного ринку. Безумовно, без функціонування інфраструктури товарного ринку неможливий його успішний розвиток. Більш того, в будь-якій економічній системі певна частина доданої вартості має залишатися у суб'єктів інфраструктури, адже вони мають розвиватися. Проте, неможливо залишати головного оператора товарного ринку, тобто виробника продукції, без можливості відшкодування розміщених ним у виробничому процесі коштів, адже така політика рано чи пізно призведе до обслуговування суб'єктами маркетингової інфраструктури внутрішнього ринку лише зарубіжних експортерів відповідної продукції. Цілковито зрозуміло, що допустити таку ситуацію в Україні неможна.

Зазначені проблеми, в першу чергу, є наслідком низької концентрації виробництва в аграрному секторі, що унеможлиблює виникнення олігополій товаровиробників, які могли б суттєво впливати на ціни та обсяги пропозиції на ринку, і, відповідно, забезпечувати справедливий для товаровиробника розподіл сукупної доданої вартості, що утворюється при виробництві та реалізації продукції. При цьому олігополізація та, навіть, монополізація сфери обігу на аграрному ринку цілком можлива, більш того, вказані процеси протікають протягом останніх років. Саме завдяки вказаним процесам ми і маємо ситуацію, за якої основні обсяги доходу осідають в сфері обігу, а не в сфері виробництва.

Відомо, що в структурі аграрного ринку доцільно виділення та окремих розгляд багатьох об'єктових ринків, зокрема, ринку зернових культур, молока, м'яса та ін. Наведемо основні результати проведених досліджень розподілу інтересів операторів в структурах систем розподілу на даних ринках.

На зерновому ринку структура каналів розподілу продукції включає посередників трьох рівнів: посередники першого рівня виконують певний перелік логістичних та збутових послуг на досить не вигідних для первинних товаровиробників умовах, як правило ці оператори ринку володіють капіталом сфери зберігання зерна; другий рівень учасників каналів розподілу складають крупні посередники, що обслуговують внутрішній ринок та виконують масштабні закупки для експортерів, їх постачальниками є перші

посередники та досить часто крупні виробники; третій рівень складають підприємства-експортери, підприємства держрезерву зерна та крупні переробні підприємства, їх цільова споживацька аудиторія знаходиться або вже поза межами українського зернового ринку, або на ринках продуктів більш глибокої переробки зерна. Прямий збут продукції не є широко розповсюдженим каналом розподілу продукції на цьому ринку, в першу чергу, через те, що аграрні підприємства не в змозі утворювати великі партії стандартної зернової продукції, а отже виробники не можуть конкурувати з посередниками навіть першого рівня, тобто ефективно змінювати свою позицію в структурі каналу розподілу продукції.

На сьогоднішній день українському зерновому ринку притаманна досить складна структура каналів розподілу продукції. Основною проблемою, що заважає виробникам скорочувати довжину каналів розподілу та продавати свою продукцію безпосереднім споживачам є, навіть, не невирішеність проблеми тривалого зберігання товарних партій, а неможливість комплектувати достатньо великі для продажу на більш високому рівні ринкової інфраструктури товарні партії безпосередніми товаровиробниками. Саме це і створює достатньо вигідні умови для функціонування закупівельних підприємств та більш потужних торгових операторів, які спеціалізуються на здійсненні торговельних операцій з зерном.

При цьому ніякими адміністративними заходами, як показує практика, змінити цю ситуацію на користь сільськогосподарського товаровиробника неможливо. А отже регулювання цього ринку треба здійснювати шляхом створення економічних умов або для зміщення центру утворення підвищених прибутків в господарських ланцюгах на ринку зерна в бік сільськогосподарських товаровиробників, або для переливу капіталу у сферу аграрного виробництва за рахунок створення вертикальних інтегрованих структур на зерновому ринку.

На ринках інших видів рослинницької продукції значення прямого збуту зростає, особливо, на ринку овочевої продукції, цукрових буряків та іншої подібної продукції. Справа в тім, що як виробники, так і переробними значною мірою зацікавлені в результа-

тивній співпраці та, не дивлячись на об'єктивне існування конфлікту їх інтересів, вони досить ефективно ведуть свою діяльність на взаємовигідних умовах, засновуючи її на прямих довготривалих зв'язках.

Ринок м'ясної продукції є деякою мірою подібним до зернового ринку. Проте наявність на ньому широкого прошарку невеликих торговельно-заготівельних посередників обумовлена функціонуванням великої кількості дрібних товаровиробників та особистих господарств населення, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва. В даному випадку виникає об'єктивна необхідність акумулювання продукції, що виробляється, навіть у дрібні товарні партії та подальший розподіл їх на ринку.

Ринок молока є найбільш простим з точки зору реалізації процедур розподілу продукції. Специфіка цього ринку визначає найширше серед усіх ринків сільськогосподарської продукції використання каналу прямого збуту, адже потреба в наявності ритмічного збуту продукції, обумовлена специфікою виробничого та логістичного процесу на цьому ринку, змушує товаровиробників налагоджувати певні прямі зв'язки з підприємствами-переробниками цього виду сільськогосподарської продукції. Цей товарний потік майже ніколи не обслуговується посередниками, а отже канал прямого збуту на ринку молока є основним для цього ринку.

Загальне економічне становище в країні, недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції, договірної та комерційної дисципліни та інші чинники викликають деформацію відносин між учасниками ринку, що відбивається на протіканні ринкових процесів та формуванні результатів поточної діяльності операторів ринку. Ця деформація призводить, в першу чергу, до розбіжності інтересів операторів ринку, що належать до сфери обігу та сфери виробництва. Вирішити ці проблеми можливо за рахунок створення дієздатних механізмів корекції позицій товаровиробників в структурі каналів розподілу продукції та зміщення акцентів у розподілі фінансових інтересів на ринку. При цьому останнє завдання найбільш доцільно вирішувати за рахунок стимулювання активізації процесів інтеграції підприємств сфери обігу та

сфери виробництва, а саме — торгового капіталу в капітал підприємств виробничої сфери.

Висновки. Проведені дослідження формування та використання систем розподілу на аграрному ринку дозволяють стверджувати, що основною проблемою його функціонування є диспаритет інтересів операторів-виробників та операторів-посередників. Головним наслідком цього диспаритету інтересів є незадовільний фінансовий стан переважної більшості підприємств аграрного сектору економіки країни, результативність діяльності яких часто не забезпечує навіть простого відтворення їх капіталу. Розвинуті канали розподілу сільськогосподарської продукції на ринку не задовольняють інтереси первинних товаровиробників, зміщуючи основні центри утворення прибутків до суб'єктів сфери обігу. Найбільш доцільними, на наш погляд, шляхами подолання такої ситуації є спрямування регулюючого впливу з боку держави на створення умов для структурних зрушень у системах розподілу сільськогосподарської продукції, що використовуються, які мають призвести до перерозподілу основних результатів діяльності по виробництву та збуту сільськогосподарської сировини на користь первинного товаровиробника. Реальні шляхи вирішення такої задачі полягають у стимулюванні інтеграційних процесів між сферами обігу та виробництва, які, в свою чергу, мають призводити до більш повного переливу торговельного капіталу до суб'єктів виробничої сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. Саблука П.Т., Алексійчука В.М. та ін. — К., 2000.
2. Мельник Л.Ю., Цебенко М.М. Аграрний ринок України: стан, структура та суб'єкти // Держава та регіони. Сер. Економіка і підприємництво. - 2007. — № 2. — С. 158-161.
3. Мазоренко Д.І., Мазнев Г.Є., Красноручий О.О., Бобловський О.Ю. (та ін.) Методичний підхід до визначення рівня ресурсного забезпечення виробництва продукції рослинництва // Зб. Наук. Праць Луганського національного аграрного університету / За ред. В.Г. Ткаченко. — Луганськ: Вид-во ЛНАУ — № 6(84). - 2006. — С. 46-52.
4. Саблук П.Т., Карич Д.Я., Коваленко Ю.С. Основи організації сільськогосподарського ринку. — К., 1997. — 188 с.
5. Пустовойт О. Внутрішній ринок України: потенціальні та реальні можливості впливу на економічне зростання. // Економіка України. — № 3.- 2007. — С. 52-59.

УДК 338.439.5:631.95(477)

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

*О.В.Рудницька, науковий співробітник
Національний аграрний університет*

Розглянуто особливості формування ринку органічної продукції в Україні та визначено пріоритетні напрями розвитку.

Рассмотрены особенности формирования рынка органической продукции в Украине и определены приоритетные направления развития.

Ринок органічної продукції вже близько двох десятиріч є найдинамічнішим ринком продовольства у світі і стає популярною альтернативою споживанню традиційних продуктів. З понад 30 млрд. дол. США в 2005 р., які споживачі планети витратили на придбання різних органічних продуктів, лівова частка припадає на Сполучені Штати Америки, Японію та високорозвинені країни Західної Європи. В США, наприклад, органічна продукція продається в 20000 закладах торгівлі, її можна придбати в магазинах здорового харчування та в спеціалізованих відділах 73% звичайних продовольчих магазинів [1]. Тому, нині надзвичайної актуальності набуває системний підхід до дослідження такого складного явища, як формування ринку органічної продукції в Україні, використовуючи зарубіжний досвід та власні доробки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ринку органічної продукції в Україні знайшли відображення у наукових працях українських вчених: В.О.Шлапак, М.І.Кобець, Є.В.Милованов, Н.В.Бородачева, В.І.Артиш, М.В.Капштик та інші. Проте недостатньо вивченими залишаються система розподілу органічної продукції, а також форми державної підтримки органічного агровиробництва.

Мета дослідження. Проаналізувати проблеми формування